

Skinnar Anna

Den mörka hösten

Ett dystert 60-årsminne

Hösten kan vara både mörk och kulen, det hör väl årstiden till, men även en höst kan vara vacker, med sol, lagom kyla och med ett tunnt vitt snötäcke som gömmer en del av det mindre vackra som sommaren lämnat efter sig. Hösten 1918 gjorde verkligen skäl för benämningen ”Den mörka hösten”. Vi som passerat de sjuttio minns denna höst då Spanska sjukan härjade och gick hårt fram på Sollerön.

På Sollerö kyrkogård står en gravvård som vittnar om hur fruktansvärt denna epidemi gick fram. Det är väl endast vid större olyckshändelser eller naturkatastrofer som någonting liknande inträffar. På en vecka, från den 24 till 28 november, utplånades i Krånggården, Myckelbyn en hel familj på fem personer, föräldrarna och deras tre barn. Det var Håll Olof Larsson 42 år, hustrun Karin 42 år, dottern Anna 17 år, dottern Märta 12 år samt sonen Erik 4 år. Döttrarna dog samma dag.

Det var en svår tid, hela familjer lågo sjuka. Vad som ytterligare försvårade situationen var att på den tiden hade ju nästan varje gård djur som måste skötas dagligen, men då var gemenskapen en helt annan än i dag. Det fanns kvinnor som utom sina egna hushåll och ladugårdar även måste ta hand om sina grannars djur och sjuklingar.

I vår familj på tio personer lågo samtliga utom en syster till mig sjuka. Med hjälp av en grannkvinna, där man klarat sig bättre undan sjukdomen, så klarade hon både djuren och sjuklingarna. Sjukdomen kom inte smygande, man kunde gå till arbetet på morgonen utan att känna några som helst symptom, men på kvällen låg man där med hög feber och en brännande törst. När jag blev sjuk hade jag cyklat till Vika station för att tillsammans med en kamrat från Ryssa lasta av en tegelvagn åt en murare från Bengtsarvet. Allt gick bra tills det började lida mot middag, men då fick smörgåsarna ligga orörda och det blev allt svårare att klara arbetet. Tack vare att kamraten inte kände av sjukdomen klarade vi avlastningen, men sen skulle man cykla en och en halv mil hem till Sollerön. När jag kom till Gesunda var jag totalt slut, men genom att gå och stödja mig på cykeln tog jag mig över långbanken men längre orkade jag inte. Tur nog kom det en hästskjuts efter mig, körkarlen slängde upp cykeln på trillan och hjälpte sedan mig upp. Så fick jag åka tills bara några hundra meter återstod och med hjälp av systemen kunde jag ta mig in och komma i säng. Nu saknades endast min äldre broder som var i Rådlösa på skogsarbete. Han började bli illamående där och beslöt att cykla hem. Tack vare sin envishet och med hjälp av en hästskjuts kunde han också nå hemmet.

Ja, det var verkligen en dyster höst, kyrkklockorna ringde nästan dagligen, nya gravar öppnades allt oftare. De första offren för "Spanskan" på Sollerön var troligen svågrarna Anders Fält d.ä. i Gruddbo och Flintås Anders i Häradsarvet, båda äldre personer. Då hade man dock ännu inte kommit på att det var Spanska sjukdomen. Därför räknade man barnmorskan Anna Pettersson i Utanmyra som dog den 5 oktober som det första offret. Hur många solleröbor som skördades av denna epidemi har jag aldrig sett någon uppgift på. Under år 1918 dog i varje fall 44 personer inom Sollerö församling. På tio dagar, mellan 21—31 november, avled 10 personer.

Anna Pettersson var Solleröns första barnmorska, hon var från Häradsarvet, hennes flicknamn var Skinnar Anna Jönsson och Skinnar Anna blev också hennes dagliga namn. Det var i slutet på 1800-talet som Sollerön blev ålagd att anställa en barnmorska. Solleröborna förklarade sig villiga att kosta på utbildningen av en barnmorska på villkor att någon av socknens egna fick anställas. Detta godtogs och Skinnar Anna förklarade sig villig. Hon fullgjorde sina studier på Stockholms Södra BB. Hon tillträdde sin plats i slutet på 1897. Skinnar Anna var en märk-

lig kvinna och blev ett begrepp på Sollerön. Det var både långt och tidsödande att åka till Mora. Skinnar Anna var duktig och orädd och därför blev det en vana att gå till henne när man behövde hjälp. Hon sydde ihop huggsår i alla storlekar, hon skar ut bölder som på den tiden var så vanliga men som nu äro rätt sällsynta. Det hände även att hon i sitt hem tog hand om och skötte sjuklingar som ej kunde vårdas i hemmen. När det gällde längre resor för utövande av sitt yrke, till fastlandsbyarna Gesunda och Ryssa, många gånger nattetid och i dåligt väglag, så hade hon vanligtvis socknens bäste travare till sin tjänst och då gick det undan. Det blev verkligen en stor saknad efter Skinnar Anna. Utvecklingen gjorde att vägarna blev bättre, bilarna kom och i dag är man i Mora på några minuter, men då var det svårt att tänka sig Sollerön utan Skinnar Anna.

En person som man ägnar ett särskilt minne från denna svåra tid är doktor Edvin Helling, överläkare vid Mora lasarett. Så vitt jag minns var Helling ensam läkare den tiden på lasarettet i Mora och det arbete han utförde då saknar nog sin motsvarighet. När han hade klarat av sitt arbete på lasarettet väntade de många sjuklingarna i hemmen, inte minst ute på Sollerön som var särdeles svårt drabbat. Efter att ha besökt Nusnäs väntade en roddbåt nere vid sjöstranden. Ofta både mörkt, kallt och blåsigt. På sollerösidan hade man gjort upp en eld som skulle lysa och vägleda roddarna över sjön. Vid stranden väntade en hästskjuts, körkarlen hade en förteckning på de gårdar som skulle besökas. När Sollerön var avklarad väntade en utvilad häst och så bar det över till Gesunda, en annan häst satte fart till Ryssa där många lågo sjuka och där också offer skördades. Sedan Vika besökts fick så Helling äntligen komma hem och sova någon timme innan dagens rutin på lasarettet skulle börja. Det var inte bara en kväll, det var samma runda nästan varje kväll tills sjukdomen började ge vika. Det är ju obegripligt hur han klarade denna nära nog övermänskliga prestation. Till slut insåg man från högre ort att Helling måste ha någon till hjälp varför man anställde en läkare till vid lasarett. Hur länge "Spanskan" höll i sig på Sollerön vet jag inte. De som klarade sig som bäst voro uppe inom tre veckor, men hos en del tog det månader innan de kände sig krya. Något man förvånar sig över är den organisation man på frivillighetens väg lyckats ordna utan några myndigheters hjälp. Man hörde heller aldrig att någon som var ute och skjutsade på nätterna begärde någon ersättning. En av dem som kanske mer än någon annan var ute och skjutsade

doktorn om nätterna var Dunder Lars Olsson från Gruddbo, hästkarl och ägare av en lättsprungen häst.

Doktor Helling var en person man inte glömmer, säkert en mycket skicklig läkare, men framför allt en genomgod människa. Då bodde ju många ganska dåligt och torftigt. Skjutskarlarna berättade att när Helling var klar, kunde han se sig omkring i stugan och i många fall tog han inte betalt. ”Det är bra som det är. Godnatt.” Som erkänsla för denna för Helling så svåra höst startade man runt om i bygden en insamling. En bil inköptes och överlämnades till Helling som tack.

Jag tar mig friheten att berätta en liten historia om doktor Helling på Mora lasarett några år senare. Erlandssonsbussen hade kommit igång och det var lätt att komma till Mora. Någon förhandsanmälan behövdes inte på lasarettet, den som var först i väntsalen fick först komma in. Jag hade följt min far med bussen in till lasarettet. När vi kom till Vika där västerdalsvägen tillkommer stod där två kvinnor och väntade på bussen, mor och dotter som jag tidigare kände igen. Jag tyckte att modern såg litet underlig ut i ansiktet, så jag frågade far vad det kunde vara för fel. Jo, sa far, hon tycks ha fått käken ur led. Vi var snart framme och inne i den inte alltför rymliga väntsalen. Snart kom Helling från sjukstugan och måste passera väntsalen på sin väg till mottagningen. Han kom småvisslande som vanligt. Så fick han syn på gumman med käken, gjorde vänster om, högg tag med ena handen om hakan och tog ett kraftigt tag om nacken, en knyck som skulle ha hedrat vilken kotknackare som helst och käken var på rätt plats. ”Så där ja, nu är det klart,” sa han och fortsatte in på mottagningen som om ingenting hade hänt. Kvinnorna verkade överrumplade och inte så litet häpna, men så sa dottern: ”Ur skum vir nu djärå då?” Modern tyckte att hon fick väl gå efter och betala. Hon gick in men kom snart ut igen och sa på rent vikamål: ”Ja an sagd att eda va så litä så ed va int nod å ta nå fö.” Sådan var Helling, enkel, glad, god och humoristisk.

Dunder Carl Olhson.

”Spanska sjukan”, en virussjukdom som 1918—19 drog som en förödande farsot över hela världen. Antalet dödsfall uppskattas till c:a 20 miljoner.